

ПРАВО

Ազգային Ժողովի կողմից պետական բյուջեի ընդունման և կատարման նկատմամբ իրականացվող ֆինանսական վերահսկողության որոշ խնդիրներ 2015 թ. սահմանադրական փոփոխությունների համատեքստում

Նալչաջյան Բ. Գ.

ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիա

Իրավագիտության ամբիոն, ասպիրանտ (Երևան, Հայաստան)

raffi.nalchajyan@gmail.com

Վճռորոշ բառեր՝ ֆինանսական իրավունք, պառլամենտական ֆինանսական վերահսկողություն, պետական բյուջե

Некоторые вопросы финансового контроля за принятием и исполнением государственного бюджета со стороны Национального Собрания в контексте конституционных изменений 2015 года

Налчаджян Р. Г.

Академия государственного управления РА, кафедра юриспруденции, аспирант

(Ереван, Армения)

raffi.nalchajyan@gmail.com

Резюме: В статье представлены некоторые вопросы финансового контроля за принятием и исполнением государственного бюджета Национальным Собранием в контексте изменений в Конституции РА 2015 года. Также проводится сравнительно-правовой анализ между изменениями в Конституции РА за 2005 год и 2015 год к принятию и реализации государственного бюджета, подчеркивая, что поправки 2015 года к Конституции Республики Армения расширили полномочия Национального Собрания по финансовому надзору над Правительством.

Ключевые слова: Финансовое право, парламентский финансовый контроль, государственный бюджет

Some Issues On Parliamentary Financial Control Over Adoption And Implementation Of State Budget In The Context Of The 2015 Constitutional Amendments

Nalchajyan R. G.

Public administration academy of RA, Chair of Law (Yerevan, Armenia)

raffi.nalchajyan@gmail.com

Abstract: The article presents some issues of financial control over the adoption and execution of the state budget by the National Assembly in the context of 2015 amendments to the Constitution of the Republic of Armenia. A comparative legal analysis is also carried out between the amendments to the Constitution of the Republic of Armenia for 2005 and 2015 for the adoption and implementation of the state budget, emphasizing that the 2015 amendments to the Constitution of the Republic of Armenia expanded the powers of the National Assembly for financial supervision of the Government.

Keywords: Financial law, parliamentary financial control, state budget

Պետական ֆինանսական վերահսկողություն իրականացնող մարմինների համակարգում իր ուրույն տեղ ու դերն ունի ՀՀ օրենսդիր մարմինը՝ Ազգային ժողովը, որը պայմանավորված է վերջինիս ՀՀ Սահմանադրության 2015 թվականի փոփոխություններով վերապահված վերահսկողական լիազորությունների բնույթով: Ըստ էության խորհրդարանական վերահսկողությունը հանդիսանում է երկրում սահմանադրական կարգի կայունության անմիջական պայման, պառլամենտարիզմի ինքնուրույն ինստիտուտ, որի միջոցով օրենսդիր մարմինը ոչ միայն ապահովում է օրենքների կատարումն ու պահպանումը, այլև վերահսկողություն է իրականացնում գործադիր իշխանության նկատմամբ:

Հարկ է ընդգծել, որ խորհրդարանական վերահսկողության լիազորությունների շարքում անշուշտ իր կարևորությամբ առանձնանում է

վերահսկողությունը գործադիր իշխանության նկատմամբ, որն ուղղակիորեն ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության 2015 թվականի փոփոխությունների 88-րդ հոդվածի 3-րդ մասում: Ըստ էության պետության ներսում օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների իրական հարաբերակցությունն արտացոլվում է խորհրդարանական ֆինանսական վերահսկողության կառուցակարգի միջոցով, որն արտացոլում է նաև պետական ֆինանսների կառավարման վիճակը: Արդի ժամանակաշրջանում պետությունների խորհրդարանների հիմնական գործառնությունների թվին է պատկանում պետության հիմնական ֆինանսական իրավական ակտի՝ պետական բյուջեի մասին օրենքի ընդունումը, ավելին՝ այն օրենսդիր մարմինների բացառիկ իրավասությունն է, ինչպես նաև դրա կատարման նկատմամբ վերահսկողության իրականացումը:

ՀՀ Սահմանադրության 2015 թվականի փոփոխությունների 88-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Ազգային ժողովը ընդունում է պետական բյուջեն, իսկ 111-րդ հոդվածի համաձայն՝ վերահսկողություն է իրականացնում պետական բյուջեի կատարման նկատմամբ, քննարկում և որոշում ընդունում պետական բյուջեի կատարման մասին Կառավարության կողմից ներկայացվող տարեկան հաշվետվության վերաբերյալ: Հարկ է ընդգծել, որ Սահմանադրության փոփոխություններով պահպանվել է Կառավարության կողմից պետական բյուջեի կատարման մասին Ազգային ժողովին տարեկան հաշվետվություն ներկայացնելու պահանջը, սակայն ի տարբերություն ՀՀ Սահմանադրության 2005 թվականի փոփոխություններով սահմանված կարգավորման, ըստ որի բյուջետային վերահսկողության այս գործառնությունը սահմանափակվում էր միայն պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը քննարկելով և հաստատելով¹, ապա բարեփոխված Սահմանադրությամբ առավել ուժեղացվել է Ազգային ժողովին վերապահված վերահսկողական այս գործառնությունը՝ ամրագրելով պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվության վերաբերյալ ցանկացած որոշում ընդունելու իրավունք: Այս համատեքստում հարկ է ընդգծել, որ այս գործառնության ուժեղացումը նպաստում է պետական բյուջեի կատարման թափանցիկությանը և գործադիր իշխանության պատասխանատվության բարձրացմանը:

Արտասահմանյան պետությունների մեծամասնության օրենսդրությամբ ամրագրված է խորհրդարանի կողմից պետական բյուջեի նախագծի քննարկման և այն ընդունելու առանձա-

հատուկ ընթացակարգեր, այսինքն՝ բյուջետային գործընթացի կարգավորման ընթացակարգեր:

Առաջիններից էր Անգլիան, երբ XVI-XVII դարում համայնքների պալատի նիստերի ավարտին զանապետարանի կանցլերը իր պայուսակից հանում էր համապատասխան օրինագիծը, և այս գործողությունը պայմանականորեն անվանում էին «բյուջեի բացում»²: Եվ արդեն XVII դարի վերջում Անգլիայում այն սկսեցին ներկայացնել որպես եկամուտների ու ծախսերի փաստաթուղթ, որը պետք է հաստատեր խորհրդարանը: 1791 թ. հետո բյուջետային օրենքի ընդունման գործընթացը լայն տարածում ստացավ, երբ Ֆրանսիայի Սահմանադրությունն ամրագրեց պառլամենտի կողմից բյուջեի հաստատման ընթացակարգ:

ՀՀ Սահմանադրության 110 հոդվածի համաձայն, Ազգային ժողովը, կառավարության ներկայացմամբ ընդունում է պետական բյուջեն, որը օրենքով սահմանված կարգով ներառում է պետության բոլոր եկամուտները և ծախսերը³: Պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի ներկայացումը, քննարկումը և ընդունումը տեղի է ունենում հատուկ բարդեցված ընթացակարգով, որը կարգավորվում է «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքով⁴:

Այսպես, ՀՀ կառավարությունը պետական բյուջեի նախագիծը Ազգային ժողովի քննարկմանն է ներկայացնում բյուջետային տարին սկսվելուց առնվազն ինսուսն օր առաջ: ՀՀ-ում բյուջետային տարին սկսվում է յուրաքանչյուր տարվա հունվարի 1-ից և ավարտվում նույն տարվա դեկտեմբերի 31-ին: Տվյալ բյուջետային տարվա համար բյուջետային գործընթացը սկսվում է ՀՀ վարչապետի կողմից առաջիկա տարվա բյուջետային գործընթացն սկսելու մասին որոշման ընդունման օրը և ավարտվում՝ տվյալ բյուջետային տարվա բյուջեների կատարման վերաբերյալ հաշվետվությունը հաստատելու օրը, ընդ որում՝ նշված որոշման հիման վրա այդ որոշմամբ նախատեսված ժամկետերում կառավարությունը կազմակերպում է պետական բյուջեի նախագծի մշակման աշխատանքները: Այսինքն՝ պետական բյուջեն ընդունվում է մինչև բյուջետային տարին սկսվելը: Ի դեպ, այդ ժամ-

¹ Տե՛ս 2005 թ. փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 77-րդ հոդված:

² Տե՛ս հղումն ըստ համացանցի՝ <https://finance.rambler.ru/other/40979798-kak-formiruetsya-federalnyy-byudzheth/>:

³ Նշված դրույթը բացառում է այսպես կոչված «արտաբյուջեների» գոյությունը, որը, սակայն լայնորեն կիրառվում է ՀՀ պետական կառավարման համակարգում, նույնիսկ 2015թ. սահմանադրական բարեփոխումներից հետո: Նշված խնդիրը դուրս է սույն հետազոտության առարկայի շրջանակներից, քանի որ այն պետական բյուջեի մաս չի կազմում:

⁴ Տե՛ս [7, 20-րդ գլուխը] (ընդունվել է 16/12/2016թ)

կետում պետական բյուջեն չընդունվելու դեպքում, մինչև պետական բյուջեի ընդունումը, ծախսերը կատարվում են նախորդ տարվա բյուջեի համամասնություններով⁵:

Ազգային ժողովի նիստում պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագիծը քննարկվում է ընդհանուր կարգով, առանց տեղության սահմանման՝ օրենքով սահմանված ընթացակարգով⁶: Ի դեպ հարկ ենք համարում նշել նաև, որ պետական բյուջեի մասին օրենքում լրացում կամ փոփոխություն կատարելու մասին օրենքի նախագիծն Ազգային ժողովում քննարկվում է հատուկ ընթացակարգով:

Պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի չընդունման դեպքում Կառավարությունն Ազգային ժողով պետական բյուջեի նախագիծ է ներկայացնում քվեարկությունից հետո՝ երկշաբաթյա ժամկետում, որը քննարկվում և քվեարկվում է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով՝ մեկ ամսվա ընթացքում: Պետական բյուջեի հաստատման առնչությամբ, ՀՀ Սահմանադրության 157 հոդվածին համապատասխան, կառավարությունը կարող է Ազգային ժողովում դնել իր վստահության հարցը: Կառավարությանը վստահություն հայտնելու մասին որոշման նախագիծը քվեարկության է դրվում այն ներկայացվելուց ոչ ուշ, քան յոթանասուներկու ժամվա ընթացքում և ընդունվում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ՝ անվանական քվեարկությամբ: Կառավարությունն օրենքի նախագծի առնչությամբ իր վստահության հարցը նույն նստաշրջանի ընթացքում կարող է դնել ոչ ավելի, քան երկու անգամ: Եթե Կառավարությանը վստահություն հայտնելու մասին որոշումը ընդունվում է, ապա պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագիծը համարվում է ընդունված որպես օրենք, իսկ եթե չի ընդունվում, ապա պետական բյուջեի նախագիծը Ազգային ժողովի քննարկմանն է ներկայացվում նոր Կառավարության ծրագիրը հաստատվելուց հետո՝ երկշաբաթյա ժամկետում, իսկ քվեարկության է դրվում ներկայացվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում:

Հարկ է ընդգծել, որ առ այսօր Ազգային ժողովի կողմից պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի կապակցությամբ կառավարությանն անվստահություն հայտնելու որոշում չի ընդունվել: Միևնույն ժամանակ պետք

է նկատել, որ երկշաբաթյա ժամկետում⁷ պետական բյուջեի նախագիծը Ազգային ժողովի քննարկմանը ներկայացնելը իրատեսական ժամկետ չէ, քանի որ պետական բյուջեի նախագիծը կազմվում է բյուջետային ֆինանսավորման հայտերի, արտաքին ու ներքին պարտավորությունների և հաջորդ տարում կանխատեսվող մուտքերի հիման վրա՝ «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածով կարգավորվող պետական բյուջեի նախագծի կազմման բավականին բարդ և մի քանի փուլերից բաղկացած գործընթացի արդյունքում: Ուստի եթե նախորդ կառավարության անվստահություն է հայտնվել պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի կապակցությամբ, ապա առնվազն այն նշանակում է, որ **պետք է ներկայացվի նոր նախագիծ:**

Հարկ է ընդգծել, որ երկշաբաթյա ժամկետում պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի ներկայացնելու այս կարգավորումը սահմանված է բացառապես պետական բյուջեի նախագծի մասին օրենքի առնչությամբ, ավելին՝ այս կարգավորումը սահմանված է բացառապես «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքով, ուստի անհրաժեշտ օրենքում այս մասով կատարել համապատասխան փոփոխություններ:

Ֆինանսական վերահսկողության բնագավառում ինչպես նշեցինք կարևորվում է խորհրդարանական (պառլամենտական) վերահսկողությունը, որն, առաջին հերթին, իրականացվում է ինչպես պետության հիմնական ֆինանսական իրավական ակտի՝ պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի քննարկման և հաստատման, այնպես էլ դրա կատարման փուլերում, այսինքն՝ պետական բյուջեի կատարման վերաբերյալ հաշվետվությունը քննարկելիս և հաստատելիս: Հետևաբար չափազանց կարևոր է նաև **պետական բյուջեի կատարման նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողության իրականացումը և այս համատեքստում հարկ է ընդգծել, որ այն որպես կանոն իրացվում է պետական բյուջեի կատարման մասին հաշվետվության ներկայացմամբ պառլամենտ:**

Պառլամենտի կողմից ֆինանսական վերահսկողության այս ձևը, մասնավորապես կառավարության կողմից պետական բյուջեի կատարման վերաբերյալ հաշվետվության ներկայացում խորհրդարանի և վերջինիս կողմից քննարկման արդյունքներով դրա հաստատումը կամ մերժումը՝ համապատասխան իրավական հետանքներով նախատեսված է նաև Էստոնիա-

⁵ Տե՛ս 2015 թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության 110-րդ հոդվածի 3-րդ մաս:

⁶ Պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի քննարկման կարգը մանրամասն կարգավորված է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 88-90-րդ հոդվածներով, «Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի աշխատակարգը հաստատելու մասին» Ազգային ժողովի որոշման 66-րդ կետով

⁷ 2002 թվականի փետրվարի 20-ին ընդունված և 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ին ուժը կորցրած «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 85-րդ հոդվածի համաձայն նախատեսված էր 10-օրյա ժամկետ:

յի, Ղազախաստանի, Բուլղարիայի, Բելառուսի և այլ պետությունների սահմանադրական նորմերով: Այսինքն, որպես կանոն պետական բյուջեի կատարման պատասխանատուն կառավարությունն է, ու եթե հսկողությունը բյուջեի կատարման նկատմամբ իրականացնում է գործադիր իշխանությունը՝ ի դեմս կառավարության⁸, ապա վերահսկողությունն իրականացնում է խորհրդարանը՝ պաշլամենտ պետական բյուջեի կատարման մասին հաշվետվության քննարկմամբ և հաստատմամբ, ինչպես նաև քաղաքական գնահատականի տրմամբ կառավարության գործունեությանը պետական բյուջեի կատարման կապակցությամբ, հետևաբար պետական բյուջեի կատարման նկատմամբ վերահսկողության իրականացումը ժամանակակից երկրների օրենսդիր մարմինների կարևոր գործառնություններից է:

ՀՀ Սահմանադրության 111-րդ հոդվածի համաձայն՝ Ազգային ժողովը վերահսկողություն է իրականացնում պետական բյուջեի կատարման, ինչպես նաև օտարերկրյա պետություններից և միջազգային կազմակերպություններից ստացած փոխառությունների և վարկերի օգտագործման նկատմամբ: «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի համաձայն՝ բյուջեների կատարումը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների՝ համապատասխանաբար պետական և համայնքների բյուջեների մուտքերի ձևավորման և ելքերի իրականացման կանոնակարգված գործունեությունն է: Այսինքն՝ պետական բյուջեի կատարումը՝ պետական մարմինների պետական բյուջե մուտքերի ձևավորման և ելքերի իրականացման կանոնակարգված գործունեությունն է, որի նկատմամբ է Ազգային ժողովն իրականացնում վերահսկողություն:

«Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Ազգային ժողովը վերահսկողություն է իրականացնում՝ ա) «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի և տվյալ տարվա պետական բյուջեի մասին օրենքով սահմանված պահանջների կատարման նկատմամբ, բ) օտարերկրյա պետություններից և միջազգային կազմակերպություններից ստացված փոխառությունների և վարկերի օգտագործման նկատմամբ, գ) բյուջետային պարտավորությունների կատարման, բյուջետային միջոցների ծախսման օրինականության և հաստիքանախահաշվային կարգապահության պահպանման ուղղությամբ:

Նշված օրենքի պահանջները, որը տարածվում է Հայաստանի Հանրապետության բյուջե-

տային համակարգի բոլոր մակարդակների (առաջին մակարդակ՝ պետական բյուջե, երկրորդ մակարդակ՝ համայնքների բյուջեներ) բյուջեների վրա, ինչպես նաև բյուջետային պարտավորությունների կատարման, բյուջետային միջոցների ծախսման օրինականության և հաստիքանախահաշվային կարգապահությունը վերահսկողության գործառնություն շրջանակներում ավելի լայն է, քան ՀՀ Սահմանադրության 111-րդ հոդվածի համաձայն՝ Ազգային ժողովին պետական բյուջեի կատարման նկատմամբ վերահսկողության իրականացումը: Իսկ ըստ ՀՀ Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 3-րդ մասի Ազգային ժողովի լիազորությունները սահմանվում են բացառապես ՀՀ Սահմանադրությամբ, ուստի օրենքով սահմանված վերահսկողական լիազորության ընդլայնումը չի կարող բխել սահմանադրական վերը նշված նորմից: Այնուհանդերձ, պետական բյուջեի կատարման նկատմամբ Ազգային ժողովի վերահսկողությունը ըստ «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 24-րդ գլխի իրավակարգավորումների իրականացվում է հետևյալ միջոցառումների իրականացմամբ՝ 1) պետական բյուջեի կատարման, այդ թվում՝ նպատակային վարկային և դրամաշնորհային ծրագրերի, ընթացքի վերաբերյալ տեղեկանքների քննարկում, 2) պետական բյուջեի կատարման մասին հաշվետվության քննարկում և որոշման ընդունում, 3) Հաշվեքննիչ պալատի ընթացիկ եզրակացությունների (պետական բյուջեի երեք, վեց և ինն ամիսների կատարման վերաբերյալ) քննարկում, 4) օտարերկրյա պետություններից և միջազգային կազմակերպություններից ստացված փոխառությունների և վարկերի օգտագործման նկատմամբ, 5) բյուջետային պարտավորությունների կատարման, բյուջետային միջոցների ծախսման օրինականության և հաստիքանախահաշվային կարգապահության պահպանման ուղղությամբ:

Այսպես, ՀՀ կառավարությունը յուրաքանչյուր եռամսյակի ավարտից հետո 40 օրվա ընթացքում տեղեկանք է ներկայացնում Ազգային ժողով պետական բյուջեի կատարման ընթացքի վերաբերյալ⁹: Տեղեկանքը (նաև էլեկտրոնային տարբերակով)՝ ներկայացվում է բյուջետային դասակարգման և տվյալ տարվա պետական բյուջեի մասին օրենքի կառուցվածքին համապատասխան: Իրավասու մշտական հանձնաժողովն¹⁰ իր նիստում քննարկում է պետական բյու-

⁹ Տե՛ս, [7, 20-րդ գլուխը] (ընդունվել է 16/12/2016թ):

¹⁰ «ՀՀ Ազգային ժողովի յոթերորդ գումարման մշտական հանձնաժողովներ ստեղծելու մասին» ՀՀ ԱԺ որոշման համաձայն իրավասու մշտական հանձնաժողովը Ազգային ժողովի ֆինանսավարկային և բյուջետային հարցերի մշտական հանձնաժողովն է:

⁸ Պետական բյուջեի կատարման հսկողության կարգը սահմանված է [8] որոշմամբ:

ջեի կատարման ընթացքի վերաբերյալ Կառավարության ներկայացրած տեղեկանքը¹¹: Հարկ է նշել, սակայն, պետական բյուջեի կատարման տարեկան վերահսկողությունը կենտրոնանում է պետական բյուջեի կատարման հաշվետվության քննարկման, այն հաստատման կամ չհաստատելու խնդրի վրա: Ազգային ժողովում տարիներ շարունակ որոշ իմաստով անտեսվել է ընթացիկ վերահսկողությունը, ինչն աշխարհում, երբեմն ավելի կարևոր է համարվում, քանի որ այն հնարավորություն է տալիս օպերատիվ կերպով հետևել կատարման ընթացքին և անհրաժեշտության դեպքում օպերատիվ և արագ արձագանքել ի հայտ եկած խնդիրներին: Կարծում ենք, պետական բյուջեի կատարման ընթացքի վերաբերյալ վերահսկողության գործառույթի կիրարկման անհրաժեշտությունը կա պայմանավորված վերը նշված հանգամանքներով:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 116-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Կառավարությունը յուրաքանչյուր տարվա պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը՝ պաշտոնապես և էլեկտրոնային տարբերակով, ինչպես նաև դրա վերաբերյալ Կենտրոնական բանկի կողմից Կառավարություն ներկայացրած պաշտոնական եզրակացությունն Ազգային ժողով է ներկայացնում մինչև հաջորդ տարվա մայիսի 1-ը: Պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը ներկայացվում է Հաշվեքննիչ պալատի եզրակացության և Կենտրոնական բանկի կողմից¹² Կառավարություն ներկայացրած պաշտոնական եզրակացությունն առկայությամբ¹³: Ազգային ժողովը քննարկում և որոշում է ընդունում պետական բյուջեի կատարման մասին Կառավարության կողմից ներկայացվող տարեկան հաշվետվության վերաբերյալ, որը Ազգային ժողովում քննարկվում և քվեարկության է դրվում մինչև հերթական նստաշրջանի ավարտը¹⁴:

Պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը ներառում է՝

1. տեղեկություններ հաշվետու տարում հարկաբյուջետային քաղաքականության և համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունների վերաբերյալ, որոնք ազդել են պետական բյուջեի կատարման արդյունքների վրա.
2. պետական բյուջեի եկամուտների, ծախսերի

¹¹ Տե՛ս, [7, 114-րդ հոդվածը] (ընդունվել է 16/12/2016թ):

¹² «Կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդված:

¹³ Վերջիններիս առավել մանրամասն կանոնադաշտանք հաջորդ պարագրաֆներում:

¹⁴ Տե՛ս [7, «116-րդ հոդվածի 2-րդ մաս] (ընդունվել է 16/12/2016թ), Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 2015 թվականի փոփոխությունների 111-րդ հոդվածի 2-րդ մաս:

և դեֆիցիտի (հավելուրդի) հիմնավորվածությունը, դրանց համեմատական վերլուծությունը հաշվետու տարվան նախորդող տարվա փաստացի, ինչպես նաև հաշվետու տարվա համար հաստատված և փաստացի կատարված համապատասխան ցուցանիշների նկատմամբ.

3. տեղեկություններ հաշվետու տարում կառավարության պահուստային ֆոնդից կատարված ծախսերի ուղղությունների և չափերի մասին՝ համապատասխան հիմնավորումներով.

4. տեղեկություններ հաշվետու տարում պետության արտաքին և ներքին պարտքերի և դրանց սպասարկման վերաբերյալ¹⁵.

4.1. պետական մարմինների կողմից պետական լիազորված մարմին ներկայացված տարեկան հաշվետվությունների համապատասխան տեղեկություններն այդ մարմինների գծով հաշվետու բյուջետային տարվա պետական բյուջեի մասին օրենքով սահմանված բյուջետային ելքերը ծրագրային ձևաչափով ներկայացնող՝ ՀՀ կառավարության հաստատած փաստաթղթի մաս կազմող գերատեսչական տարեկան ծրագրերով նախատեսված արդյունքների կատարման վերաբերյալ¹⁶.

4.2. պետական մարմինների կողմից պետական լիազորված մարմին ներկայացված տարեկան հաշվետվությունների համապատասխան տեղեկություններն այդ մարմինների գծով հաշվետու բյուջետային տարվա պետական բյուջեի մասին օրենքով նախատեսված ծրագրերի և ծրագրերի միջոցառումների գծով կառավարության սահմանած արդյունքային (կատարողական) ցուցանիշների կա-

¹⁵ Տե՛ս [9] (ընդունվել է 2008 թվականի մայիսի 26-ին): Ըստ նշված օրենքի՝ պետական պարտքը՝ Հայաստանի Հանրապետության անունից և ՀՀ կենտրոնական բանկի անունից (բացառությամբ ռեզիդենտների հանդեպ Կենտրոնական բանկի առկա պարտքային պարտավորությունների) ստանձնված և որոշակի պահի դրությամբ առկա պարտքային պարտավորությունների հանրագումարն է: Այն լինում է արտաքին՝ ՀՀ անունից և Կենտրոնական բանկի անունից ՀՀ ոչ ռեզիդենտների և օտարերկրյա պետությունների հանդեպ ստանձնված և որոշակի պահի դրությամբ առկա պարտքային պարտավորությունների հանրագումարը, և ներքին՝ ՀՀ անունից՝ կառավարության լիազոր մարմնի կողմից Հայաստանի Հանրապետության ռեզիդենտների հանդեպ փոխառության կամ վարկային պայմանագրերի հիման վրա ստանձնված և որոշակի պահի դրությամբ առկա պարտքային պարտավորությունների հանրագումարը:

¹⁶ «4.1.» կետի դրույթներն իրենց ուժը կորցնում են Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի պետական բյուջեի կատարման վերաբերյալ տարեկան հաշվետվությունը հաստատելու օրը:

տարման վերաբերյալ.

5. այլ տեղեկություններ, որոնք կառավարությունն անհրաժեշտ է համարում պետական բյուջեի կատարման արդյունքները ներկայացնելու և հիմնավորելու համար [10]:

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը, կարծում ենք, պետք է հիմնված լինի մի շարք սկզբունքների վրա՝ 1) **անընդհատությունը և հետևողականությունը**, 2) **էականությունը**, այսինքն՝ տեղեկատվությունը պետք է ազդի կայացրած տնտեսական որոշումների վրա., 3) **միասնականությունը**, այսինքն՝ գործառնությունը (ֆունկցիաներով) նման հաշիվների հաշվետվությունում պետք է միավորվեն, եթե դրանց առանձին ներկայացումը չի պարունակում էական տեղեկատվություն, 4) **արժանահավաստությունը**, այսինքն՝ տեղեկատվությունը պետք է լինի չեզոք՝ գերծ լինի կանխակալ արդյունք տառնալու նպատակով տեղեկատվության ընտրովի ներկայացումից, օբյեկտիվորեն ներկայացնել փաստերը, 5) **ամբողջականությունը**, այսինքն՝ տեղեկատվությունը պետք է ներառի պետական բյուջեի եկամուտները, ծախսերը և դեֆիցիտը լրիվ ծավալով և դրանց օրինականության հիմնավորվածությունը, 6) **հասանելիությունը**, այսինքն՝ հաշվետվության լեզուն պետք է լինի բնորոշի և հասկանալի, պետական բյուջեի կատարման վերաբերյալ տեղեկատվությունը պետք է հասկանալի լինի այն օգտագործողներին և ընթերցողներին, 7) **հրապարակայնությունը**:

Հարկ է ընդգծել, որ պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվության քննարկումը իրականացվում է երկու փուլով՝ նախնական քննարկում և բուն քննարկում:

Ազգային ժողովի նիստում պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվության քննարկման կարգը սահմանված է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 118-րդ հոդվածում: Քննարկումից հետո քվեարկության է դրվում պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը հաստատելու մասին Ազգային ժողովի որոշման նախագիծը: Որոշման ընդունման դեպքում հաշվետվությունը համարվում է հաստատված, իսկ չընդունման դեպքում՝ մերժված:

Հարկ է ընդգծել, որ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքը չի կարգավորում այն հարցը, երբ քվեարկության դրված պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը հաստատելու մասին Ազգային ժողովի որոշման նախագիծը չի ընդունվում և արդյունքում պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը համարվում է մերժված: Այսինքն՝ ինչ իրավական հետևանքներ են առաջանալու, երբ պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը համարվում է մերժված

կարգավորված չէ օրենսդրությամբ, իսկ դա չի ապահովում Ազգային ժողովի կողմից վերահսկողության լիարժեք իրացում:

Նախկին «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 89-րդ հոդվածի 5-7-րդ մասերի դրույթների համաձայն՝ եթե բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը հաստատելու մասին առաջարկությունը քվեարկության արդյունքում չէր ստանում ընդունման համար անհրաժեշտ թվով ձայներ, ապա ՀՀ կառավարությունը կարող է բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվության հաստատման առնչությամբ դնել իր վստահության հարցը: Հատկանշական է սակայն այն, որ եթե ՀՀ կառավարության անվստահություն հայտնելու մասին որոշման նախագիծ չի ներկայացվում, կամ նման որոշում չի ընդունվում, ապա ներկայացված հաշվետվությունը համարվում է հաստատված, իսկ եթե ՀՀ կառավարության անվստահություն է հայտնվում, ապա ներկայացված հաշվետվությունը համարվում է հաստատված: Այսինքն՝ երկու դեպքում էլ ներկայացված հաշվետվությունը համարվում է հաստատված, և փաստորեն, օրենսդիրը նախկինում նույնիսկ չի սահմանել հաշվետվությունը չհաստատելու հնարավորություն: Խնդիրը չի կարող լուծվել պետական բյուջեի կատարման տարեկան հաշվետվության հաստատման առնչությամբ Կառավարության կողմից վստահության հարցը դնելու կարգավորում սահմանելով, քանի որ նման օրենսդրական կարգավորումը, անշուշտ, կհակասի սահմանադրական նորմերին, քանի որ ՀՀ կառավարության կողմից վստահության հարցը դնելու նման ընթացակարգ կամ հիմք ՀՀ Սահմանադրությունը չի նախատեսում:

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը՝ առաջարկում ենք Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենքում սահմանել դրույթ, ըստ որի, եթե պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը հաստատելու մասին Ազգային ժողովի որոշման նախագիծը չի ընդունվում և արդյունքում պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունը համարվում է մերժված, ապա այն հետ է ուղարկվում Կառավարություն առնվազն մեկ ամսյա ժամկետում վերացնելու հաշվետվությունում առկա անարժանահավատ, թերի կամ ոչ լիարժեք տեղեկատվությունը և կրկին այն ներկայացնելու Ազգային ժողով:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Anthony Comfort**, 1999 “Parliamentary control of budget implementation”, working document for European Parliament.
2. **Ian Lienert**, 2010 “Role of the Legislature in Budget Processes”, technical notes and manuals for International Monetary Fund.
3. **Joachim Wehner**, 2010 “Effective Financial Scrutiny: The Role of Parliament in Public Finance” World Bank Parliamentary Staff Training Program,
4. ՀՀ Սահմանադրության 2005 թ. փոփոխությունների 77-րդ հոդված,
5. ՀՀ Սահմանադրության 2015թ. փոփոխությունների 110-րդ հոդվածի 3-րդ մաս,
6. <https://finance.rambler.ru/other/40979798-kak-formiruetsya-federalnyy-byudzhet>,
7. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենք:
8. «Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի կատարման հսկողության կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 2002 թվականի հուլիսի 11-ի N 1112-Ն որոշում,
9. «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքի 13-րդ հոդվածի 1-ին մաս,
10. «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդված 2-րդ մաս:

Տժանա/Հանձնվել է՝ 21.02.2020

Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 25.02.2020

Принята/Ընդունվել է՝ 29.02.2020